

NOVICA

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v saboto 11. novembra 1854. **List 90.**

Domače skušnje z velikim korenjem.

Že so gospodje, ki so letos sejali veliko korenje (merkvo *), začeli kmetijski družbi naznanjati svoje skušnje.

Gosp. odbornik M. Prégl je poslal v pisarnico kmetijske družbe (kjer ju vsakdo lahko vidi) na ogled 2 korena svojega pridelka; eden vaga 2 funta in $18\frac{3}{8}$ lotov, drugi 1 funt in $31\frac{7}{8}$ lotov. Gosp. Prégl ga je sejal na svojem vertu; ker pa so korenove grede precej saksebi bile, je vmes sejal še salato in mak, ki sta že dozorela, preden se je korenjevka močno obrasla. „Ko smo salato in mak (iz kterega se narejajo prav okusni štruklji) z gred vzeli — pravi gosp. Prégl — se je še le vidilo, da je seme korenovo prav dobro bilo; vse je kalilo, in korenja je toliko bilo, da je delavcu žal bilo, ga toliko izruvati. Pa še premalo ga je poruval — še pregosto je ostalo. Na tistih mestih pa, kjer je bilo redko pušeno, se je prav dobro obneslo, kakor vidite iz priloženih dveh korenjakov. Toliko je gotovo, da se more seme tega korenja prav prav redko sejati“.

Predsednik kmetijske družbe gosp. Terpin naznanja, da je suša na njegovem polji korenje letos zlo zamorila, da pa je to korenje, čeravno pregosto sejano, vendar prav lepo in večidel trikrat debelejše od navadnega domačega, na ravno tisti njivi sejanega. „Po moji skušnji že smem reči — pravi gosp. predsednik — da smo si s tem novincem dober sad pridobili. Za seme sem ga dal precej ohraniti“.

Od gosp. fajmoštra J. Š—c. iz Dr. na Štajarskem smo prejeli sledeči dopis:

„Vsejal sem bil velikanskega korenja na vert v gredico dva sežnja dolgo in pol široko, pa tudi na njivo med ječmen, med bob, in samega dva orala. Na vertu se je očitno pokazalo, da se tega korenja več pridelati dá, kakor domačega, na kùp in na težo. Na njivah, med ječmenom, bobom, in samo vsejano, je bilo sploh enake baže; tako debelo sicer ni bilo, ko domače, dolgo pa tako, da so mu smešne prilike dajali, ko so ga skopavali, pa tudi rekli: vredno je to korenje, da se seje, se več dobi korenja in korenjevke. Dolgo je bilo večidel 12 do 16 pavcov, debelo nektero čez 3 pavce; korenjevka je bila večidel po poldrugi laket visoka. Kar so „Novice“ poročevale, je pa tudi resnica: da za to korenje je prav globoko treba orati“. (Dalje sledi.)

Zakaj tekne sadnemu drevju pušati?

Iz časopisa Berolinskih vertnarjev.

Sadnemu drevju pušati je že stara stara navada; škoda le, da se je vertnarji toliko ne poslu-

*) Skušnje so nas prepričale, da nemški „Ries en möhre“ nismo prav poslovenjali z besedo „debelo korenje“ ali „debelamerkva“, ker, kakor se kaže, ta sad ne gré samo na debelost, ampak skor bolj še na dolgost, tedaj bi utegnulo „veliko ali velikansko korenje“ bolj pravo biti. Vred.

žujejo, kakor bi prav bilo, da bi se zlasti mlademu drevju, ki zavolj obilne muzge preveč v les žene, cvetnih popkov pa ne nastavlja, rodovitnost posilila.

Vsako delo, če se prav ne opravlja, škoduje vsaki stvari, če je tudi sama posebi dobra in koristna. Tako je tudi s pušanjem pri ljudéh in živini. Čudežev ne more pušanje res nikjer delati, pomaga pa stokrat in stokrat na pravem mestu, ob pravem času, v pravi meri. Če je treba vzeti človeku en funt kervi, mu je pa zdravnik vzame le 6 lotov — ne bo pomagalo; pa zakaj ne? zato ker se ni toliko kervi vzelo, kakor bi treba bilo.

Pušanje pri drevesih ni sicer to, kar je pušanje pri ljudéh ali pri živini — vendar ime je enako, in tudi o tem je enakost, da gospodar, kadar bi drevju pušati imel, je preboječ in si ne upa, potegniti ris po deblu tako, kakor bi moralo biti.

V tem spisu želimo vertnarje podučiti, kako se drevesom prav puša, da se doseže namen: sadunosnice prisiliti k večji rodovitnosti.

Popred pa moramo še povedati, kaj posebno je pušanju dobro ime vzelo, da se je pozabilo.

Pred nekimi leti se je hrup zagnal po celem svetu, da ni boljšega pomočka drevje prisiliti k rodovitnosti, kakor je tako imenovano olupovanje stebela ali vej (Ringeln), ki se je tako opravljal, da se je deblu ali vejam do lesa okrog in okrog koža prerezala na dveh mestih za mazinec ali še bolj saksebi, in potem tista koža, ki je med zgornjo in spodnjo zarezo bila, na okroglo olupila, da se je les vidil, kakor na smereki olupljeni. Po teh olupnikih se je nekterim drevesom veliko soka (muzge) izcejalo, da več dreves je zatega voljo vsahnilo, — in kaj je bil nasledek tega? Ta, da škodljivost olupovanja je tudi pušanje, ki pa je vse drugačno, v slabo ime pripravila in vertnarje prestrašila. Zapustivši olupovanje so zapustili tudi pušanje — pa po krivici, česar jih bomo po skušnjah prepričali v sledečem. (Konec sledi.)

Gospodarske skušnje.

(Kako krompir kuhati?) V časniku štajersk. kmet. družbe naznanja gosp. fajmošter J. Friedl v Freilandu nad nemškim Landsbergom svoje skušnje o obdelovanji krompirja, ki je po zagotovitvi sl. vredništva tako posebno lep, velik in dober — da že več let ni tacega vidilo. Drugikrat bomo važniše skušnje gosp. fajmoštra naznanili tudi našim bravcem. Danes le omenimo: kako naj se krompir kuha, — namreč: lonec, v katerem se krompir kuha, ne smé biti popolnoma z vodo zalit, in če pri močnem ognju hitreje zavrè, toliko bolji je. Vemo, da je mnogim kuharcam to znano, mnogim pa tudi ne, in ker letos, čeravno je krompir zdrav vendar ni povsod dober, bi utegnulo vsaki prav biti, ako zvè, da tudi kuha zamore nekoliko krompir zboljšati.

(*Hmeljeva cena.*) Vsako leto se veliko preminja cena hmelja, čeravno se ga za olarije skor vsako leto enaka mera potrebuje. To pa pride od tod, ker ni pridelk vsako leto enak, in ker celi svet špekulira s hmeljem. Leta 1851 je padla cena Saškega (českega) hmelja od 240 fl. na 130 fl. lani od 145 fl. na 48 fl.; naj bolji kup je bil leta 1847, ko je cena od 40 fl. padla na 28 fl. Letošnjo novino so cenili po 185 fl. cent.

Potovanje po okrajnah nebá.

(Dalje.)

Galilej, ki je prvi daljnogled rabiti jel, je vidil, da ima zvezda Jupiter imenovana 4 lune.

„No! s tem si je pač zlato krono zaslužil!“

Gotovo je bil dobiček zvezdogledom in nam vsem, ker smo potem zamogli natanko prerajati: kako daleč je od nas kraj na zemlji proti jutru ali kako daleč drugi proti večeru. Če se vam ljubi poslušati, bom vam razložil kako, in sicer ne po Koperniku, ampak prav po domače. Kaj ne? solnce pri jutru vzhaja ali tam, kjer solnce izhaja, je jutro? — nad tem se ne bote spodtikovali?

„No! to je enkrat pametna! Kako pa naprej?“

Kraj na zemlji, ki daleč od nas proti jutru leži, ima toraj pred jutro, poldne in večer kot mi.

„Gotovo da! kdor pred solnce zagleda, mu pred za božjo gnado gré.“

Vse dežele naše zemlje imajo v 24 urah dan pa noč, toraj imajo ljudje nasprotno pôle sveta takrat dan, ko je noč pri nas. Noč in dan obsegata vsak polovico zemlje; kadar nas noč zapušča, se našim podnožnikom dan odmikuje, in bolj ko smo pri jutru, pred solnce zagledamo. Mislimo si zemljo čez pas v 24 enako širokih delov zdeljeno, — vstopimo se iz našega dela v tisti del, ki je proti jutru našemu naj bolj blizo, tedaj bomo za celo uro pred solnce vidili kakor naši doma ostali rojaki, ako se še naprej v drugi del podamo, bomo že za cele dve uri pred dan in solnčni vzhod imeli kakor naši bratje doma. Ravno tako bo v prvem noč celo uro pred nastopila, v drugem že dve uri pred kot doma. Solnce mora v 24 urah vseh 24 delov obsijati, tedaj vsakega eno uro obséva pred, pa ga tudi eno uro pred zapušča. Če pa gremo v 12. del od nas proti zahodu ali vzhodu, bomo po prvi kot po drugi poti v enaki del sveta prišli, ki je na uni strani zemlje nam nasproti kakor so persi herbtu; ta kraj ima po prejšnjem dokazu 12 ur pred solnčni vzhod, to je, dan, ko imamo doma noč. Ako je nam znano, koliko ur je v enem kraju pred dan kot pri nas, zamoremo prerajati: kako daleč je kraj od nas proti jutru; če pa ima pozneje dan, zvémo kako daleč je do njega proti večeru.

„To že predolgo terpi. Če ne boš hud, čemu pa toliko prazne govorice?“

Nejevoljno že konca dočakujete tedaj: Čujte čemu! Ko bi mi imeli znamenje na zemlji, ktereга bi mogli ob tistem času zagledati od več krajev, ki so sto in sto milj saksabi, ter bi v trenutku, ko zagledamo, da je znamenje obsijano, hitro zapazili, koliko je ura odbila, al bi ne bilo mogoče po tem zvediti: koliko ur solnce potrebuje, da od tamkaj sem do nas pride? Če pa mi to vemo, se dá prerajati: kako daleč je od nas tje, kjer znamenje stoji. Takih znamenj pa na zemlji postavljati ne moremo, ker vémo, da okrogla postava zemlje naj više hribe našim očem odteguje, pred ko smo 20 milj za njimi. Takih znamenj moramo tedaj na nebu iskati, — te pa so lune Jupitrove, kolikorokrat se ktera izmed njih za-nj skrije.

„Ali ta resnica poterduje Kopernikov nauk?“

Saj tega nisem dokazoval; rekel sem le, da vam čem po domače povedati, da zvezde, ki so jih po Tiho Brahe-tovi smerti najdlji, niso same prazne igrače.

„Znaš prav imeti; nam se pa vendar le dozdeva, da bi vaše mogočne najdbe ne bile Tiho Brahe-ta nikakor na drugo pot spravile.“

Toliko je res, da bi ga sama najdba 4 Jupitrovih lun ne bila spreobrnila. Ali naši časi niso v znajdbah tako ubožni. Mož bi se bil čudil, od veselja bi bil poskakoval viditi toliko neprecenljivih pot odpertih k izomiki svoje učenosti. Premislite le, kaj vam brani zarjavele misli opustiti ter se bistroumnega spoznanja poprijeti. Saj sem že dostikrat slišal, da zatoraj, ker mislite, da je Bog toliko tisuč in tisuč zvezdic zavolj naše zemlje ustvaril, da je naša zemlja vreteno, krog ktereга se brez števila svetov vertí. Ko bi le premislili, da je božja previdnost vse z nezapopadljivo modrostjo ustvarila, kako bi mogli v teh krivih vražah terdovratni ostajati, da bi bil Stvarnik vse svetove ali zvezde le za našo zemljo ustvaril, ki so tako daleč od nas, da jih z očmi brez pomočka še ugledati ne moremo, — kake bi mogli svojo pravo dalje terditi, ko bi premislili, da je luna tovaršica naše zemlje, druge lune pa, ki jih pri družih zvezdah vidimo, bi ne bile za-nje, ampak za našo zemljo stvarjene!? (Dalje sledí.)

Zgodovinske reči.

2. Rimski zidovi v Hrušici.

Pred letom sem v teh listih nekaj povedal od starega rimskega zidú v Raskovcu med Verhniko in Logatcom. Zdaj vém pisati od več taciñ zidov, ki se nahajajo v Hrušici, med Logatcom in Vipavo.

Pervi rimski zid se na cesti čez Hrušico nahaja, ko se od Logatca na prvi višji verh pride; pravijo temu kraju turški klanci, in blizo zdolej je Grudnova kmetija. Ime turških klancov je od tod, ker so Krajnci, vitežtvo in drugo sklicano vojaštvo ondi v letu 1491 Turke zajeli in tako natolkli, da nihče teh kervoločnih roparjev ni življenja odnesel (Valvazor XV. b. 382 str.) Staro zidovje je bilo vse že davno zarašeno, močne drevesa so na njem stale; ko so pred šestimi leti cesto vnovič predelovali in razširjali, so v razvaline zadeli, in precej visocega zidú odkrili. Znati je kup zidanja, kakor da bi tukaj bil kak grad ali kastél stal; zakaj delo je močno, dasiravno iz bolj obilne malte, in tudi nekaj obokov se je sledilo; zraven se kaže, kakor da bi se zid dalje na desno in na levo po robu hriba iztegoval. Utegnil bi kdo reči, da je bil to tabor iz poznejih časov, pa od tabra ali novejšega grada bi se bil med bližnjimi stanovavci spomin ohranil. Tedaj ni drugač misliti, kakor na rimske čase, v kterih je čez Hrušico ali juliške planine poglavitna cesta šla na Italijo; ta cesta je bila močno zavarovana zavolj sovražnih napadov barbarskih narodov; pa tudi rimski vojskovodje so se ondi radi v bran postavljali, ko so med seboj boje počenjali, na priliko: Eugeni zoper cesarja Teodozja v l. 394 (Schönleben Ann. str. 253, in Valvazor XIV. b. st. 205).

Drugi rimski zid je prav v Hrušici, kjer je bila pred časom poštna hiša, in je zdaj cestnarska postaja. Ondi sem našel tudi kamen z rimskim napisom, od ktereга ne vém, da bi bil že kdo kaj pisal; ta kamen je terdo pri poti med podertino cerkvice sv. Jederti in imenovano hišo, pa je narobe postavljen; tedaj se spodej proti tlam bere: BONO REIP. NATO. Kamen se kaže takošen, kakor da bi bil za podlogo ktere podobe služil; in tedaj je moglo imé poslavljeneга moža na drugem kamnu zapisano stati, ktereга pa zdaj ni najti; le nekaj odlomljenega stebra in en na obok obdelan kamen je tankaj zraven. Morebiti je bil spominek